

GUNILLA DOMELLÖF

Den erotiska frigörelsen i Karin Boyes roman *Kris*

Karin Boyes roman Kris handlar om en ung kvinnas uppror mot samhälle, kyrka, skola och familj. Den berättar också om kärleken till en annan kvinna. Genom att betona kvinnors relationer till varandra och till sitt arbete bryter Karin Boye med samtidens könsmoral och gestaltar en utveckling från äktenskapsmoral till livshängivelse.

Den feministiska receptionsforskningen har klargjort hur politiska och filosofiska frågeställningar i kvinnors texter i samtidskritik och forskning framställts som förskjutningar av personliga och privata problem. Ju mer välutbildad, intellektuell och självständig en kvinnlig författare och kulturdebattör är, desto angelägnare har det varit för kritikerna att föra över intresset från kvinnans tankar till hennes kropp och karaktär.

I Karin Boyes fall har litteraturkritiken ensidigt inriktats på henne som könsvarelse. Kontrollen av den kvinnliga sexualiteten framstår fortfarande som en konstant i kvinnors underordning. Regleringen av kvinnlig sexualitet är i sin tur beroende av den påförda heterosexuella normen. Så länge en skarp motsättning mellan "manlig" och "kvinnlig" sexualitet uppfattas som naturgiven kan den användas som metafor för att tillskriva olika fenomen en bestämd mening. Den lesbiska feminismen har stått för ett radikalt återerövrande av kvinnors sexualitet. Ett sådant återvinnande får i den kultursituation som råder både en djup politisk innebörd och avgörande betydelse för hur mening skapas i en text.¹

Jag har tidigare skrivit om Karin Boyes verksamhet som kritiker, kulturdebattör, prosa-modernist och kulturradikal i mellankrigstidens brytningsperiod.² I den här framställningen ska jag med romanen *Kris* som exempel visa hur bilden av Karin Boyes författarskap som präglad av privat splittring, personlig kamp och slutligt nederlag har växt fram. Jag kommer därefter att teckna en bakgrund till erotemat i *Kris*, dels i den samtida europeiska

kulturdebatten, dels i den svenska mellankrigsdebatten där Karin Boye var en central gestalt och opinionsbildare. Genom att relatera kärleksskildringen i romanen till de övergripande frågorna om en ny moral och en ny människosyn kan jag placera in romanen i tidens omvärdering av värden och ideal.

Kritikerna avvisade Boyes modernism

När *Kris* kom ut 1934 avvisade den borgerliga huvudstadspressen alla ansatser till ett modernistiskt skrivsätt. De ledande litteraturkritikerna lade en personlighetsvärdering av författaren till grund för den estetiska bedömningen.

Anders Österling, som anmälde romanen i *Svenska Dagbladet*, ifrågasatte trovärdigheten hos den "överspända kvinnotyp" som står i centrum för handlingen.³ Han beskriver henne som en sjuk, hysterisk, livsoduglig individ, intensivt självupptagen både som kristen och som icke-kristen. Kärleksupplevelsen, "den skirt förändligade historien med Siv", övertygar inte om sin betydelse och kan därför enligt hans mening inte fungera som vändpunkt i romanen.

I monografen *Drabbad av renhet* diskuterar Margit Abenius den "överspända stilen" från helt andra utgångspunkter. Den oerhörda spänning som byggs upp relateras till det jämförelsevis obetydliga som sker, förkunnelsen i romanen kontrasteras mot de vaga ord den mynnar ut i. Hon kritiserar kompositionssättet, där olika stilarter blandas utan att författarinnan funnit en enhetlig stil, som smälter samman brottstyckena till en konstnärlig hel-

het. Eftersom Abenius värderar romanen inom ramen för en idealistisk humanism anser hon att endast ett harmoniskt strukturerat konstverk kan symbolisera en (gudomligt) ordnad värld. Följaktligen avvisar hon modernismens fragmentestetik.

Abenius lägger tonvikten på det självbiografiska i romanen, där Karin Boye beskriver en troskris som hon gick igenom drygt tio år tidigare. Abenius anser att tidsperspektivet och de mellanliggande erfarenheterna skapat ett drag av brustenhet i romanen, så att beaktelsen av homosexualiteten framstår som halv. *Kris* visar enligt biografen vilka gränser Karin Boye skulle ha velat hålla sig inom och vilka faror som hotade henne genom att hennes erotiska begär var så häftigt att det bröt igenom alla försikningar.

Abenius uppfattar Karin Boyes liv och livsåskådning som oförlöst. Upproret och valet av traditionslösheten ser hon som betingat av Karin Boyes personlighet. De olika försöken att finna lösningen på "en mörk gåta av svårorienterad drift och själssjukdom" bedöms dock som misslyckade. Den erotiska avvikelserna gick enligt Abenius "för djupt ner i personligheten för att det skulle lyckas henne att finna den livsform och den människa som hade kunnat hjälpa henne igenom gåtans skam" fram till harmonisk mognad.⁴ I aktuella litteraturhistoriska framställningar betecknas alljämt sökandet efter den egna personlighetsgåtans lösning som drivkraften till Karin Boyes skrivande. Ett exempel utgör framställningen i *Den svenska litteraturen*, del V (1989). Handboks författaren skriver att den självbiografiska romanen *Kris* berättar om en kamp i kropp och själ, som slet sönder Karin Boye vid hennes uppbrott från den kristna tron. "Att bejaka sin bisexuella drift, som var stark och förtärande, och samtidigt bibehålla sin moraliskt idealistiska resning" beskrivs i Abenius efterföljd som Karin Boyes djupaste livsproblem. Nederlaget är också detsamma:

Manlig stridbarhet och kampvilja ville hon bära i sitt vapen men fick se sig besegrad av sin egen sensualism och vekhet.⁵

Modernismen en proteströrelse

I nyare forskning om nordisk litteratur karakteriseras modernismen som ett uppbrott från gällande normer. Det var ett kulturskifte som ägde rum mellan 1909 och 1924 när det traditionella formspråket inte tycktes användbart för att uttrycka den nya tidens erfarenhet.⁶

Den tyske filosofen Friedrich Nietzsche (1844–1900) har spelat en avgörande roll för den europeiska modernismens grundläggande föreställningar. Han framstår som en paradigmatiske "modernist" främst genom sin historietolkning – han insisterar på att någonting väsentligt för en tradition har kommit till ett slut och att något nytt har tagit sin början. Det absoluta i brottet med det förflutna gör att inga av de föreställningar som utgjorde den föregående kulturens premisser längre kan återopas. Kulturens högsta värden hade devaluerat sig själva, samtidigt fick ställa sin sak på "intet".

Men Nietzsche nöjer sig inte med den negativa formuleringen av tidkrisen. I sitt författarskap söker han sig tillbaka till antiken för att undersöka de historiska villkor och de föreställningar som gjorde den attiska tragedin möjlig. I tragedin är ännu inte det vilda och driftstyrda dionysiska elementet avskilt från det harmoniska och förnuftsmässiga apolloniska elementet. Med platonismen och senare kristendomen infördes en världsåskådning, som monopoliserade perspektivet på sanning och moral. Nietzsche kritiserar försöket att anlägga ett universellt perspektiv på liv och verklighet. Han betonar också vad det innebär för tolkningen av konst om filosofiska, moraliska och metafysiska förklaringsgrunder återopas i motsats till den attiska tragedin, som visade fram ett händelseförlopp och övertygade åskådarna enbart genom styrkan i den egna visionen.⁷

Den platonske Eros

Nietzsches uppfattning av den mänskliga naturen som i grunden dionysisk spelade en viktig roll för uppgörelsen med 1800-talets föreställningar om människans natur. Det är inte en slump att två tidiga kvinnliga moder-

nister, Edith Södergran och Karin Boye, öppet ansluter sig till Nietzsches livstro.

Olof Enckell skriver i sin studie *Esteticism och nietzscheanism i Edith Södergrans lyrik* (1949) att Eros hos Edith Södergran är en nietzscheansk "gudomlighet". Han anser att hon även kan ha inspirerats av en i Finland mycket uppmärksammas bok, Rolf Lagerborgs *Den platoniska kärleken* (1915), när hon förvandlat den platoniske Eros till den skapargud, som hon besjunger i sin diktning.

I Lagerborgs bok beskrivs Eros som den grekiske manlige kärleksguden. Platon bestämmer begreppsmässigt Kärleken som den kraft vilken driver själen framåt mot Sanningen eller Skönheten. Filosofens erotiska dragning till en annan man, som i sin skönhet pekar vidare mot den översinnliga skönheten, inleder sanningssökandet. Frigjord från det sinnligt-kroppsliga stiger sedan själen uppåt för att att skåda Skönhetens idé.

Luce Irigaray och Julia Kristeva har uppmärksammat oss på hur den grekiska filosofin förbinder sanningssökande med erotik i en kunskapsmodell baserad på ett enhetstänkande, där manlig homosexualitet och manlig födelsesymbolik ingår som strukturella drag. Sexualitet och sexuella metaforer spelar en central roll i de filosofiska texterna. Den hierarkiska dikotomin mellan manligt och kvinnligt är avläsbar i idealiseringen av enhet, identitet och evighet och avisandet av mångfald, skillnad, föränderlighet och död. Logos utgör den enda källan till förnuft, ljus, språk och mening.⁸

Tidigare grekiska filosofer hade utgått från spänningsförhållandet mellan två motsatta principer – de som Nietzsche benämner den apolloniska och den dionysiska – och reflekterat över på vilket sätt världen var ett resultat av förbindelsen mellan dessa principer. Med Platon får emellertid filosoferandet sin bas i det ljusa, manliga, förnuftiga elementet, medan det kvinnliga blir källan till allt det som grumlar den klara tanken, antingen det betecknas som det irrationella, känslor eller kroppsliga drifter.

Ögat, solen och ljuset är grundpelarna i Platons kunskapssteori. Själen har en gång tidigare skådat sanningen och kan därför –

om den får en påminnelse – komma ihåg vad den en gång sett. Kunskap består i själens återförening med urbilderna, eidos eller idea, ting som setts. Uppspaltningen mellan subjekt och objekt, liksom mellan själ och kropp, har båda sitt ursprung i att Platon ställer upp seendet som kunskapsmodell.

Mot Platons dialog, som var filosofens metod att nå insikt om det Skönas idé och förmedla den till andra, ställer Freud med den analytiska dialogen upp en annan kunskapsmodell. Hos Platon är det sinnligt erotiska enbart utgångspunkten för sanningssökandet. Själen frigörs sedan från sexualdriften. Hos Freud är begäret efter kunskap däremot på ett avgörande sätt knutet till kroppen och sexualiteten.

Eftersläpning inom litteraturkritiken

Psykoanalysen var före 1920-talet mest känd i fackkretsar i Norden. Under 1920-talet spreds den bland en bredare allmänhet för att omkring 1930 på ett avgörande sätt prägla debatten om uppfostran, kristendom, sexualmoral och modernismen inom konst och litteratur.

I Sverige dominerade fortfarande en idealistisk humanistisk tradition. Den personlighetsfilosofi, som skalden och historikern Erik Gustaf Geijer (1783-1847) utformat under romantiken, låg fast. Människans natur ansågs vara biologiskt determinerad, det andliga var noga avgränsat från det materiella, själen från kroppen, det "höga" från det "låga". Varken på psykologins eller religionens område fanns utrymme för uppfattningen att människan skulle vara utlämnad åt irrationella krafter. Den svenska traditionen utgjorde en effektiv motpol till den form av existensstänkande som Nietzsche representerar och som inspirerade nietzscheläsaren Freud till den skandalösa dekonstruktionen av en idealistisk människosyn.

Den idealistiska humanismen ingick samtidigt i en estetisk enhetskultur, som i Sverige inte utmanades av någon alternativ konstuppfattning förrän på slutet av 1920-talet. De litterära smakdomarna med den borgerlige, kulturkonserverne Fredrik Böök (1883-1961)

som centralgestalt hade givit litteraturkritiken som genre en stark ställning i kulturlivet. Böök satte undersökningen av människonaturen framför intresset för böckerna och lade en personlighetsvärdering av författaren till grund för den estetiska bedömningen av verket. Böök fungerade som grindvakt mot revolutionära tendenser, antingen de förelåg på psykologins eller politikens område. Samtidigt som en nyorientering ägde rum inom den svenska litteraturen utmärktes alltså litteraturkritiken av en betydande eftersläpning.

Europas civilisation vid en korsväg

1930 fanns det en uttalad medvetenhet bland europeiska konstnärer och intellektuella om att den västerländska kulturen befann sig i ett tillstånd av kris. Humanismens och upplysningens begrepp om verkligheten, den mänskliga naturen, språk och historia var starkt ifrågasatta. Det moderna förnuftsbaseade och en gång emancipatoriska projektet hotades av krafter, över vilka man inte hade någon slutgiltig kontroll. Valet tycktes stå mellan att komma till rätta med dessa tidigare förträngda krafter eller förgöras.

1930 lämnar Karin Boye *Clartés* redaktion för att starta en bredare kulturtidskrift. Clartéisterna ville koncentrera sig på politisk och ekonomisk samhällsanalys medan Karin Boye var av den övertygelsen att en samhällsförändring i socialistisk riktning aldrig skulle bli bestående om den inte förenades med en andlig/kulturell omvälvning. När tidskriften *Spektrums* första nummer föreligger på hösten 1931 skriver hon programessän och översätter och redigerar en introducerande artikel om psykoanalys och världsåskådning.

I "Dagdrömmet som livsåskådning" kritiserar Karin Boye främst den platoniskt/kristna idealismen och den extrema rationalism, som bär upp detta system. Hon betecknar det platonska tankesystemet, vilket i nyplatonisk form ständigt lever upp i nya former, som dagdrömmet. Underordningen av sinnevärlden under idévärlden utgör enligt Karin Boye själva grunden för samtidens kulturuppfattning. Platonikern vill inte erkänna världen som

verklig. Den blir därför inte värd att ägna någon större uppmärksamhet, vilket samtidens diktning med sin längtan bort från värnplikten i jordelivet till själens hem i idéernas fläckfria rike bär vittne om.

Med en direkt hänvisning till samtidens omvärdering av värden och ideal skriver Karin Boye att den äger rum utan att det finns några yttersta mål eller slutgiltiga riktlinjer. Visserligen hindrar redan formade föreställningar och uppställda moraliska ideal människor från att ge sig ut på upptäcktsresa i verklighetens värld. Men Karin Boye betecknar nyorienteringen som ofrånkomlig. I centrum för det nya upptäckarintresset ställer hon människan själv – "gåtfull, tusenformad, skiftande, ett halvt okänt väsen med mycket dimmiga gränslinjer".

Karin Boye framställer det förflutnas tro på absoluta, metafysiska värden – det Nietzsche kallar platonismens hävdande av en perspektivoberoende sanning och moral – som en önskedröm, vilken bara kan uppfyllas i fantasin. På gränsen mellan en kultur, vars bärande värderingar inte längre har giltighet, och en ny kultur, vars värderingar ännu inte formulerats, placerar hon människan själv som det främsta målet för nya upptäckter. Platonismen kan inte längre vara grund för kulturlivet utan konsten måste i förnyad kontakt med verkligheten ställas i livets tjänst.

Bilden av människan med full kontroll över sig själv – "den förnuftiga och blida gudom, som var upplysningsfilosofins hopp" – är alltså enligt Karin Boye en fantasiföreställning. I "Psykoanalys och världsåskådning" presenterar Carl Müller-Braunschweig ett alternativ till en människosyn grundad på abstrakta ideal och en på förhand uppställd normalitet. Den nya psykologin har som målsättning att människan i stället så långt som möjligt ska kunna utveckla sina egna inneboende möjligheter.

Karin Boye fullföljer genom valet av artikeln den syn på psykoanalysen som en rationell metod för att utforska människan, som företräddes av författare och intellektuella med anknytning till Clarté. Hon avgränsar sig därmed från den uppfattningen av psykoanalysen som utmärker den svenska primitivistiska eller vitalistiska sexualmystiken.

Karin Boye, *Lilith med faun*, akvarell (foto: May och Hans Mehlin).

I spektrumessän "Om litteraturkritik" vidareutvecklar hon kritiken av den borgerliga svenska enhetskulturen. Litteraturkritikernas försök att finna en objektiv måttstock för att kunna sätta betyg på litteratur visar enligt Karin Boye att de missuppfattat sin uppgift. Läsarna vill hellre veta vilken insikt kritikern vunnit på läsningen. Den vikt Karin Boye tillmäter litteraturtolkningen kan förstås mot bakgrund av den privilegierade plats Nietzsche tilldelar konsten, när det gäller att förstå innebörden av värdetransformation och möjligheten av en tolkning, som inte vilar på moraliska, metafysiska eller filosofiska förklaringsgrunder.

Aspekten på ett konstverks förmåga att verka enbart i kraft av själva gestaltningen utvecklas ytterligare i essän "Språket bortom logiken". Här beskriver Karin Boye en läsart och förståelseform, som på viktiga punkter skiljer

sig från de dominerande. Psykoanalysens syn på symbolskapandet är utgångspunkten. Den nya kunskapsmodell, som Karin Boye lyfter fram, knyts till det faktum att diktens verkan i lika hög grad beror på läsaren som på diktverket.

Psykoanalysen har visat att varje människas symbolspråk kommit till och fungerar efter bestämda lagar, skriver Karin Boye. Det finns beröringspunkter mellan olika individers personliga språk. Läsandet innebär alltså en möjlighet att uppfatta en annan människas säregna språk och på så sätt utvidga sin kunskap om den gemensamma världen. Ibland skapas en alldeles speciell gemenskap mellan en författare och en läsare – det är som om de såg verkligheten genom glas av samma slag. Bilder, liknelser och händelser har samma känslvärde och samma plats i världsbilden för båda. Orden tycks ha samma symbolvärde för

dem. Också när en sådan direkt gemenskap inte föreligger kan läsaren övertygas av ett känslösammanhang genom att det framstår som nödvändigt i alla sina detaljer.

Konstens verklighetsframställning är aldrig en fråga om fotografi, framhåller Karin Boye. Också för en realistisk författare gäller det alltid att visa på något väsentligt, ett problem som förefaller centralt. Konstnären vill genom konstverket överföra sin syn på livet på läsaren. För att lyckas med det måste hon eller han överge schablonerna och så ärligt som möjligt söka gestalta sitt ämne på sitt eget speciella symbolspråk.

Essän "Rädslan och livet" behandlar övergången från upplevelsen av säkerhet och identitet i världen till upplevelsen av att vara på drift i ett kaotiskt flöde utan fixa punkter och urskiljbara mönster.⁹ Karin Boye ställer upp livstron mot de konservativas syn på kulturvärdena som från ovan givna tvångsförordningar. Hon hävdar att den fortgående skapelsen inom allt levande främjas av att människor vågar se och uppleva också det som de tidigare inte har sett och upplevt. Att stå i förbindelse med en verklighet, som man inte till fullo känner men ändå kan göra till sin, betecknar hon som en fruktbar attityd. För att kunna leva så måste människan känna tillit till sin egen och andras okända urgrund. Ur det motsatta beteendet, rädsla, kommer den levande döden, själens sterilitet.

Från äktenskapsmoral till livshängivelse

1932–36 arbetade Karin Boye som litteraturanmälare i tidningarna *Arbetet* och *Social-Demokraten*. I sin behandling av kvinnliga författare och kulturdebattörer uppmärksammar hon deras kamp för erotisk frigörelse och varnar läsarna för att tro att litteraturen speglar några för kvinnan naturliga anlag. I stället går det att avläsa hur kvinnlighetsidealerna hänger samman med den roll kvinnan vid det historiska tillfället spelar i familj och samhälle. Att i samtidsromaner försöka dölja tidens kaos med falsk romantik bottnar enbart i rädslan för en förändring av familjelivet, skriver Karin Boye i en recension.

Tidsåldrar har gått sedan Miltons /.../ människor böjde knä, "han blott för Gud – för Gud i honom hon".¹⁰

I den recension som blev startskottet för den sk Krusenstjernafejden beskriver Karin Boye hur samhällsförändringen har frigjort kärlekslivet från dess samband med familjebildningen.¹¹ Litteraturkritikernas angrepp på den erotiska frispråkigheten i inledande delar av Agnes von Krusenstjernas romanserie *Frökunnarna von Pahlen*, liksom deras försök att tiga ihjäl senare delar, beror enligt Karin Boye på att de inte vågar se familjeinstitutionens upplösning och med den hela det moralsystem, som utkristalliserats kring den.

Karin Boye beskriver i andra anmälningar hur Eros tröstlösa förnedring i samtidskulturen hänger samman med den ensidiga intellektualismen och degraderingen av de väldiga irrationella krafter, som tänkandet ännu inte kartlagt.¹²

Ung kvinna söker sin och kärlekens identitet

"Vad är moral, på vilken grund bygger den och på vilken grund borde den byggas" är den fråga som Karin Boye gestaltar i *Kris*. Det är en roman om en ung kvinnas subjektstillblivelse. Hon blir till som självständig individ genom uppbrottet från det perspektiv och den auktoritet vilka tidigare varit de enda som givit mening åt verklighet och innehåll åt ord. Romanen handlar om att bli en upprorsman i en tid då samhälle, kyrka, skola och familj tillsammans bildade De Maktägandes Förbund mot Uppror.

Uppbrottet från den rådande moraliska ordningen sker genom att Karin Boye på nytt gör filosofen till erotikern. Eros tecknas i romanen efter den antika förebilden som det självständiga sanningssökandets gudom. Den erotiska dragningen till den sköna gestalten inleder huvudpersonens sökande efter sanning och skönhet.

Förändringen som genomförs i romanen ligger i att den förälskade själen inte befriar sig från det sinnliga – den kvinnliga materien – för att tankarna ska kunna födas och färden uppåt till idévärlden taga sin början. Karin

Boye betonar i stället sanningssökandets förankring i den sinnliga kärleken och tillmäter den betydelse för kunskapsprocessen. Bilden av själen befriad från sina bojor, anden skild från kroppen, byter hon ut mot en beskrivning av psyket med dess klyvning i medvetet och omedvetet, och den horisontella rörelsen mot himmelska höjder ersätts av en vertikal rörelse mot andra i en jordisk verklighet.

I stället för det förväntade, speglingen av en naturgiven kvinnlig identitet och en patriarkal kulturs konstruktion av sexualitet och dess normalisering av erotisk dominans, möter läsaren skildringen av en ung kvinnas sökande efter både sin och kärlekens identitet. Sanningssökandet blir en upptäcktsresa in i det okända.

Den erotiska frigörelsen i *Kris* består i att huvudpersonen inte definierar sig själv enbart i en sexuell relation till en man. Relationer mellan kvinnor tillmäts däremot avgörande betydelse. Berättelsen visar att en annan kvinnas stöd blir avgörande för huvudpersonens handlande, vilket andra människor i omgivningen fördömer. Huvudpersonens bejakande av en i lag förbjuden känsla för en annan kvinna är ett led i frigörelsen till självständig individ. Genom att betona kvinnors relationer till varandra och till sitt arbete bryter Karin Boye med samtidens könsmoral och ger sexualiteten vikt och betydelse för den kvinnliga människan och hennes handlingar.

Berättelsen framställs i tre dialoger. Dialogformen är ett sätt att avbryta en monolog eller en linearitet, och Karin Boye använder tekniken för att bygga upp föreställningen om brottet mellan en gammal kultur och en ny.

Dualismen mellan själ och kropp tematiseras i den inledande dialogen om vilken norm som ska avgöra en "sund" idealbildning. Teologen åberopar en fast etisk grund och medicinaren sin empiriska kunskap. Humanisten har däremot råkat i trångmål genom nya upptäckter om människans natur och vet inte om tidigare värden kan stå kvar oförändrade eller om de måste förändras.

Dialogens fortsättning visar att teologen och medicinaren har lika stor anledning som humanisten att ifrågasätta sina fasta och färdi-

ga normer. Genom att beskriva livet som svävande mellan polerna Vit och Svart återinför nämligen Karin Boye den apolloniska, tolkan- de principen i den dionysiska principens tjänst i romanen. Svart är eld och begär, hat och grymhet, begynnelsens kraft, den som tar språnget. Vit står som ett hinder, det sega Nej, som stänger vägen. Vit är död utan Svart, men utan Vit är Svart bara formlös urstorm.

Livsbetingelserna för den unga kvinnan Malin Forst i berättelsens centrum påverkas dock av att Apollon, rationalitetens, intellektets och filosofins gudom under historiens gång gjort sig självständig på den dionysiska världsviljans bekostnad. Detta gestaltas i romanen av Vits huvudpjäs i livets schackspel, en metallisk röst från ovan, som fyller hela universum och anbefaller lydnad och försakelse. Gud, prästen, familjefadern, läkaren och rektorn inkarnerar alla rösterna. Vit garderar sig också med flickans mor, den världsfrämmande, kuvade, som gör gemensam sak med personerna i offentlighetssfären.

När Malin klyvs i två jag, där det ena predikar underkastelse och självutplåning och det andra bara desperat söker utlopp för all instängd ångest, sker henne ett under. Hennes ögon väcks till nytt liv när hon bejakar sin kärlek till den vackra klasskamraten Siv. Svart bryter igenom flickans rädsla och förstening.

Den erotiska dragningen till Siv blir utgångspunkten för det kunskapsprojekt som Malin nu gör till sitt. I stället för att begära stora ting för sig själv beslutar hon sig för att vinna sitt liv – det nakna livet avklätt all ära och lycka – som ett byte. Hennes första upptäckt är att hon har en röst och att den är besläktad med allmaktsrösten från ovan. Malin, som tidigare omtalats i tredje person, framträder nu i texten som ett talande subjekt :

I natt gick Gud under.

Kanske det var ett tomt namnskal som gick under.

Men namnskalet drog makter som var dödens. Jag kastar det.

Jag ser tingen. De erkänner inte sina namn. Jag kastar deras namn.

Jag står alldeles ny på stranden av ett hav, och samvetet är inte längre mitt. Jag kastar det.

Trine Folmoe, *Gylden dag*, 1992, olja.

Viljan till liv har gjort mig naken. Viljan till liv har gjort mig seende. Vad som än kommer skall jag möta med nakna, seende ögon.

I den andra dialogen fokuseras förhållandet mellan kultur och natur. Malin har tidigare bara betraktat naturen som fylld av symboler för en andlig värld. Nu ser hon bilden av Siv i allt som växer och utvecklar sig under våren. Hon blir själv delaktig i nyskapelsen.

Med hänvisning till Kellgrens dikt "Den nya skapelsen" drar Karin Boye en parallell mellan Malins förändrade seende och 1700-talsdiktens beskrivning av kärlekens förmåga att

förvandla en död och registrerande blick till en levande och omskapande.¹³ I den platoniska idéns ställe har den älskades bild blivit urbild för skönhet och mening i ting och natur. Framväxten av Malins nya jag är oskiljaktigt från den älskade, mot vilken hela hennes längtan riktas. Siv får aldrig veta att hon är föremål för Malins kärlek. Ändå ska Malin aldrig mista Siv. Avslutningsvis skildras detta genom att Siv blir en symbol i Malins psyke, ett träd, som växer inom henne.

Malin kommer till insikt om att ingen kan äga det högsta och vackraste. Men hon vet också att den som har sett och fattat det kan

växa ut till likhet med vad han har sett och fattat. Orden och beteckningarna är inte det avgörande. För en av Malins lärarinnor ger Kellgrens dikt en bild av det förtärande ljuset, då det bryter en själ i bitar och fogar samman dem till nytt liv. För den kollega hon samtalar med är dikten bara tomma ord, mycket buller för ingenting.

Det avslutande samtalet förs mellan tolv vanliga läsare. Den monolog som därmed avbryts är den litteraturkritik, som dominerade i samtiden. "Blid person" tolkar berättelsen om Malin Forst genom att sätta den i relation till sitt eget sökande. Uppgörelsen med den rådande moralen, "den högre etiska verkligheten" har en annan innebörd för "Blid person" än de övriga läsarna:

När jag har sett en vacker slöja trasas sönder för mina ögon, då har jag alltid tänkt: den verklighet, som har vävt och använt den, måste ju vara förmer. Och bakom slöjan har jag aldrig funnit vad jag sökte – aldrig någonsin – men när jag uppgav det, fann jag andra ting, som gav djupare klang och sötare mognad än min fantasi hade haft förmåga att måla ut för sig.

Malin 2 i romanen, hon som gör upp med slavmoral och askes, säger att hon slåss för att segra. Hon vänder sig till sina stridskamrater, de som tvingats till uppror, och säger att om hon faller var detta inte hennes livs mening. I stället vill hon att vi frågar efter de stridandes del i hälsan, i glädjen, i segern – det är den gåva, som går vidare.

NOTER

- ¹ För en utförligare diskussion se Kaminsky, Amy, *Reading the Body Politic*, Univ of Minnesota Press, 1993.
- ² Domellöf, Gunilla, "I oss är en mångfald levande." *Karin Boye som kritiker och prosamodernist*, Umeå, 1986, och "Karin Boye och den revolutionära humanismen", *Kulturradikalismen*, Nolin, Bertil (red), Stockholm, 1993.
- ³ *Svenska Dagbladet* 18.12. 1934.
- ⁴ Abenius, Margit, *Drabbad av renhet*, 3:e uppl 1956, s 355.
- ⁵ *Den svenska litteraturen* s 37.
- ⁶ Broström, Torben, "Modernismens genombrott

- 7 i nordisk litteratur", *Modernismen i skandinavisk litteratur*, Lien, Asmund (red), Trondheim, 1991.
- ⁷ Pippin, Robert B. "Nietzsche and the Origin of the Idea of Modernism", *Inquiry*, Vol 26, No 1, March 1983.
- ⁸ Soleim, Vigdis, "Kunskap och fallisk makt: Platon och fransk feminism", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4, 1983.
- ⁹ *Spektrum* 1932.
- ¹⁰ *Arbetet*, 15.12.1932.
- ¹¹ Recensionen skrevs i *Social-Demokraten* den 28 januari samma år som *Kris* publicerades.
- ¹² Domellöf 1986, Kapitel III, Karin Boye som kritiker.
- ¹³ Engdahl, Horace, "Jag-vi-du" (Kellgren), *Den romantiska texten*, Stockholm 1986.

LITTERATUR

- Abenius, Margit, *Drabbad av renhet: en bok om Karin Boyes liv och diktning*, Stockholm, 1950.
- Boye, Karin, *Kris*, Stockholm, 1934.
- Broström, Torben, "Modernismens genombrott i nordisk litteratur", *Modernismen i skandinavisk litteratur som historisk fenomen og teoretisk problem*, Lien, Asmund (red), Trondheim, 1991.
- Den svenska litteraturen*, del V, *Modernister och arbetardiktare 1920-1950*, Lönnroth, Lars, och Delblanc, Sven (red), Stockholm 1989.
- Domellöf, Gunilla, "I oss är en mångfald levande". *Karin Boye som kritiker och prosamodernist*, Umeå, 1986.
- "Karin Boye och den revolutionära humanismen", *Kulturradikalismen: det moderna genombrottets andra fas*, Nolin, Bertil (red), Stockholm, 1993.
- Enckell, Olof, *Esteticism och nietzscheanism i Edith Södergrans lyrik. Studier i finlandssvensk modernism* (1), Helsingfors, 1949.
- Engdahl, Horace, *Den romantiska texten*, Stockholm, 1986.
- Kaminsky, Amy, *Reading the Body Politic. Feminist Criticism and Latin American Women Writers*, Univ of Minnesota Press, Minneapolis, 1993.
- Lagerborg, Rolf, *Den platoniska kärleken*, Stockholm, 1915.
- Pippin, Robert B. "Nietzsche and the Origin of the Idea of Modernism", *Inquiry*, Vol 26, No. 1, March 1983.
- Soleim, Vigdis, "Kunskap och fallisk makt: Platon och fransk feminism", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 4, 1987. *Spektrum* 1931-1932.

SUMMARY

Feministic literary reception research has shown how political and philosophical issues in women's texts have been regarded literary as transformed personal and private problems. The more well-educated, intellectual and independent a woman writer is, the more urgent it has been for critics to move the focus of interest from her thoughts and ideas to her body and character.

Even in the case of Karin Boye, literary critics have one-sidedly focused on her gender identity. Even today's literary studies on Karin Boye see the quest for a solution to her own enigmatic personality as the prime driving force of her literary work.

The reviews in the capital conservative press rejected all attempts at a modernistic way of writing when Karin Boye's novel *Kris* (Crisis) was first published in 1934. Anders Österling reviewed it in *Svenska Dagbladet*, questioning the credibility of the protagonist, "a highly-strung woman". Margit Abenius, in her monography *Drabbad av renhet* (Stricken with purity), discusses the novel from a quite different angle. She dislikes the mixed styles of the composition. Since she maintains that only a harmoniously structured work of art can symbolize an ordered world, she deprecates the disorderly aesthetics of modernism.

Kris is a novel about a young woman's rebellion against society, church, school and family. At the

same time it is a tale of her quest for her own identity, and for the identity of love. Her eyes are opened to a new life when she recognizes and accepts her feelings for another young woman. Before, she has seen nature only as filled with spiritual symbols. Now, she sees the image of her beloved in all that lives and grows, and she herself is part of the new creation.

The story shows that the support by another woman is crucial for the protagonist's actions. By focusing on women's relations with other women and to their work, Karin Boye violated the sexual morality of her time, and advocated ways of living together based on the new knowledge of man.

Gunilla Domellöf
Department of Information and Culture
Umeå University
S-901 87 Umeå